

МІСЦЕ ДЛЯ ПОВЕРНЕННЯ*

* Євген Самборський

Документація виставки

*Місце для повернення Документація виставки: Асортиментна кімната;
Івано-Франківськ, 2025. — 88 с.*

Ця публікація була створена за результатами виставок «Місце для повернення», що тривали у трьох локаціях з 26 червня по 19 липня 2025 року.

ШНУРІВКИ. 116 СМ

*Есей Станіслава Туріни
навколо «Місця повернення»*

*Текст вперше опублікований
онлайн медіа post impreza
25.06.2025*

Цей текст написаний у кросівках з міста Воломін, куди я приїхав з Кіпру, до якого втікав з Ізраїлю, коли в жовтні 2023 там знову почалась війна.

*Робота з серії «Прості речі», Євген Самборський, інтервенції в простір /
доповнення простору, фото, 1998 – ..., Івано-Франківськ.*

*наша осінь з маленькими деревами
дуже швидко минула
скільки ж бо треба того часу для
рудого листя щоб опало воно з
невисокого віття
наша осінь з маленькими деревами
дуже швидко минула минуло після
неї багато зим і багато весен і
аж тоді почало падати листя з
дуже високого дерева яке в нашій
осені було і про існування якого
ми навіть не підозрювали*

Григорій Чубай

Цей текст пишеться з 2025 року.

Можна уявити, що його реально помістити в капсулу часу.

Зрештою, тексти часом так і живуть — в капсулах мереж та публікацій.

І, напевно, є окремий вид читачів — читачі капсул часу.

Але цей текст для іншого читача.

Цей текст пишеться на 7-ій сходинці перед дверима, в центрі чи середмісті Івано-Франківська.

Цей текст пишеться з 2025-ого року. З місця, де кажуть і про 11-ий рік війни і 3,5 рік війни одночасно.

Є розмови, яким приходить час. Спочатку про щось незручно говорити, і от про щось вже незручно не говорити. Це я зрозумів цієї весни, відправляючи повідомлення у Відень та Лімерик. Сьогодні ж подумав, що до цієї розмови мене привели мої зав'язані шнурівки. Одного разу минулого року я вийшов із зав'я-

заними шнурівками, і коли в переднічному Франківську Альона Каравай запропонувала мені взяти участь у куруванні чи консультації виставки Євгена Самборського тут, в Івано-Франківську, я погодився. Бо шнурівки вже були зав'язані. Я не завжди зав'язую шнурівки, але коли йде мова про мистецтво, балаканину та спробу — то дуже часто. Хтозна, можливо, я це роблю подібно до того, як це робив Форест Гамп до виходу на вулицю.

Зав'язував ці шнурівки я довго і давно. У цьому темпі ми з Гампом і різнимось. Він це робить швидко і не задумуючись. Я прокручую з шнурівками в руках все підряд сотні раз в голові. Те, що привело мене до цих слів, я почав прокручувати, коли надворі була осінь 2022 року, а навколо — Варшава. Там я був на великій асамблеї діячів культури. Звідти я виніс два зав'язані вузли на пам'ять: перший про те, що протистояння, дискусії і політична боротьба та незгода в суспільстві — природні і є ознакою здорової демократичної культури. Там же був і другий вузол — про дивитись, пам'ятати і працювати з діаспорою 5.0, про думати, як нам залишатись на зв'язку і не втрачати один одного.

Питання про точний порядковий номер нової хвилі міграції з України після 2022 року відкрите, я називаю її то п'ятою, то четвертою. Відкрите й питання, хто такі «ми» тепер і що можемо зробити разом.

Там же, у Варшаві, я почув старий ірландський ганстерський чи то анекдот, чи то настанову:

«Якщо можеш сказати, скажи лиш слово, якщо можеш сказати слово, промовч вчасно. Можеш промовчати, дай знак. Можеш дати знак — просто кліпни».

Мені його переказав ірландець, який давно живе у Польщі і, з його слів, до сих пір помічає там, в Польщі, самоцензуру у постсоціалістичному соціумі.

І ось я посеред Івано-Франківська. Працюю над ви-

ставками творів Євгена Самборського. Автора, з яким мене ріднить не лише знайомство та спільна робота й товаришування. А більше навіть те, що ми — опоненти чи не з першого нашого спільного робочого дня далекого 2011-го (?) року. Вчора, йдучи містом, я задумався. Якщо Євген — мій опонент у мистецтві, то хто ні? Кого таким бачу? Подумки нашвидкоруч перебравши імена і практики колег, я зрозумів — «не опонентів» немає, я не згоден з кожним «перед кожною грою».

Завтра відкриття і думаю, що це могла б бути «академічна» виставка. Так я уявляю вслід за словами Євгена Глібовицького, сказаними вже в далекому 2023-му чи 2024 році в одному з інтерв'ю про те, що академії могли й мали б стати місцем для складних і безпечних розмов. Місцем для дискусій. Адже кількість складних і непроговорених тем росте.

Можливо, я уявляю мистецьку спільноту Івано-Франківська місцем такої-от академії. Я уявляю, що десь ця спільнота така, яка звикло намагається берегти пам'ять, і також така, яка розмовляє поза зручністю та табуванням.

Щодня повертаючись додому після роботи над виставкою, я по кілька разів переживав напади нестерпних емоцій. Їх нестерпність була у тому, що я не міг ні витримати, ні зрозуміти їх, а тому не міг й проявити. В один з таких днів я припустив, що так проростає мій гнів на війну, на її несправедливість. Їй — війні — цей гнів не пред'явиш особисто. Тоді я вдався до розмов. Я дзвонив колегам, терапевтці, друзям, брату і говорив.

Я дзвонив ще раз. А потім я дзвонив знов. Напевне, я досі не вірю в те, з якою кількістю колег і друзів ми живемо у різних країнах.

Стало зрозуміло, що я постійно шукаю найнезручніші питання, які я невдовзі почую на відкриттях. Мій словник, який стосується зв'язків з діаспорою 5.0, не те, щоб малий, нерелеватний чи бідний. Цей словник

існує на межі відсутності, особливо, коли йдеться про поки що уявну, але вже публічну розмову.

В мені існує ще й щільна моно-плутанина — особисте, публічне, політичне, минуле, сучасне, непідконтрольне, майбутнє, інтимне, ситуаційне, випадкове, професійне, інше особисте, стратегічне, бунтівне, етичне, дружнє, фобійне, екзистенційне, продержавницьке, стереотипне, патріотичне, індивідуальне, емоційне і головне невідоме, велике невідоме. Все це сплетено в нерозплетений жмут.

Як ви бачите, поки що тут не так багато описів якогось твору, немає біографії чи промо автора. Немає опису чи ідеї виставки. Можливо, тому що я біжу. Я біжу від розмови до розмови, і зупинитись буде можливо лише на виставці, на її відкритті.

Вчора — тепер це «вчора» вже тиждень тому — цілий день у мене розв'язувався шнурок на правій кросівці. Його постійно треба було перев'язувати посеред Франківська, а він знов і знов розв'язувався.

Можливо, цим трьом виставкам і мені на них, як ніколи раніше, потрібна передмова, «Бо шнурки мають властивість розв'язуватись», — так міг би сказати Олекса Фурдіяк чи написати Тарас Прохасько.

Unfinished

P.S. 1987-ого року Юрій Соколов курував першу і велику групову кураторську виставку сучасного мистецтва у Львові, що мала досить просту назву «Запрошення до дискусії». Ця згадка прийшла сама собою, можливо, тому, що в плані тексту був приблизно такий пункт: «написати про важливість розмови».

Євген Самборський — художник і куратор, народився у Франківську та навчався в Інституті мистецтв Прикарпатського національного університету. В 2009 та 2012 роках отримував стипендію польського Міністерства культури. Переможець МУХі в 2012 році. Отримав першу спеціальну премію PinchukArtPrize в складі Відкритої групи в 2013, номінант PinchukArtPrize 2018. Куратор Резиденції для художників і Конгресу рисувальників в Івано-Франківську (2015) та Міжнародного фестивалю актуального мистецтва Porto Franko (2018). Наразі живе та працює в Лондоні.

Творчий шлях Самборського завжди так чи інакше був пов'язаний з Івано-Франківськом — можливо, таким й залишається, але це не точно. Його розмова з мистецькою спільнотою Франківськом і з самим містом була —, а можливо, і все ще є — невід'ємною частиною практики. Серія виставок організована Асортиментною кімнатою.

КУРАТОРСЬКИЙ ТЕКСТ ВИСТАВКИ

«МІСЦЕ ДЛЯ ПОВЕРНЕННЯ» У РАТУШІ

Альона Каравай, Ярема Малащук, Станіслав Туріна

В червні в Івано-Франківську відкривається три виставки Євгена Самборського з серії «Місце для повернення». Це — перша з них. Вона збере ті роботи художника, які могли б опинитись в художньому музеї міста, та ті роботи, що могли б розказувати про історію Франківська в краєзнавчому музеї. Власне, впродовж цих 10 днів це й відбуватиметься.

* Повернення чи неповернення додому, повернення до цивільного життя, повернення до мирного життя, повернення до розмови, повернення культурних цінностей та територій. Повернення з війни. Бажання свого повернення, зазіхання на повернення іншого. Повернення — це й про повернення погляду назад, ретроспектива — це повернення. Ми пропонуємо поглянути на те, що можна було б назвати «недавнім минулим», — на щось що ще не встигло стати написаною історією, а лише збереглось в пам'яті, неначе тимчасовий відбиток.

26.06.2025

Пил ЦСМ (2016)

Євген Самборський

об'єкт

Робота була створена в муніципальному Центрі Сучасного Мистецтва, який лише відкрився та облаштовувався на першому поверсі готелю Дністер. Після демонтажу декоративних елементів внутрішнього інтер'єру художник натрапив на великий шар пилу, який збирався там десятиліттями. На той час це приміщення кілька разів поміняло призначення — від міської філармонії до сувенірної крамниці.

Вже в кінці 2016 року ЦСМ припинив своє існування в тій формі, в якій Самборський створював в ньому цей та низку інших проєктів. Станом на 2025 рік готель Дністер знищений як пам'ятка архітектури власниками нового готелю, який тепер знаходиться на його місці.

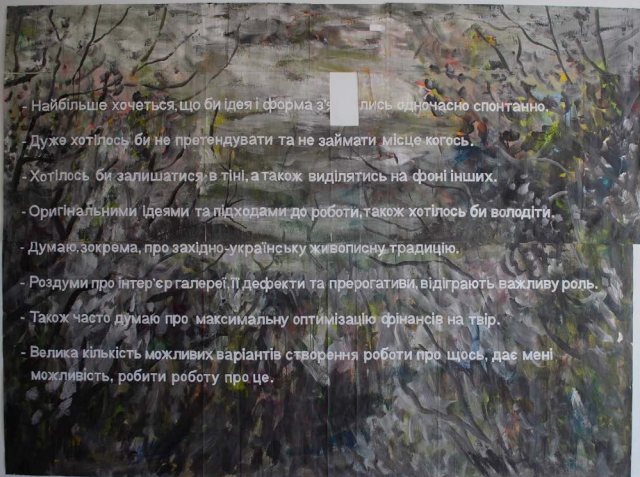
Деякі тези про роботу, методи та мою власну позицію (2014)

Євген Самборський

акрил на папері

Робота складається із декількох частин, які потрібно склеювати. Один із них було втрачено після виставки в львівському просторі Detenpula та транспортування.

У червні київська художниця Інга Леві, яка була на монтажі в Івано-Франківську відтворила втрачений елемент на прохання куратор(ок) та художника. Цей missing puzzle експонували окремо, праворуч від роботи.

- Найбільше хочеться, щоб ідея і форма з'явилися одночасно спонтанно.
- Дуже хотілось би не претендувати та не займати місце когось.
- Хотілось би залишатися в тіні, а також виділятися на фоні інших.
- Оригінальними ідеями та підходами до роботи, також хотілось би володіти.
- Думаю, зокрема, про західно-українську живописну традицію.
- Роздуми про інтер'єр галереї її дефекти та прерогативи, відіграють важливу роль.
- Також часто думаю про максимальну оптимізацію фінансів на твор.
- Велика кількість можливих варіантів створення роботи про щось, дає мені можливість, робити роботу про це.

целу

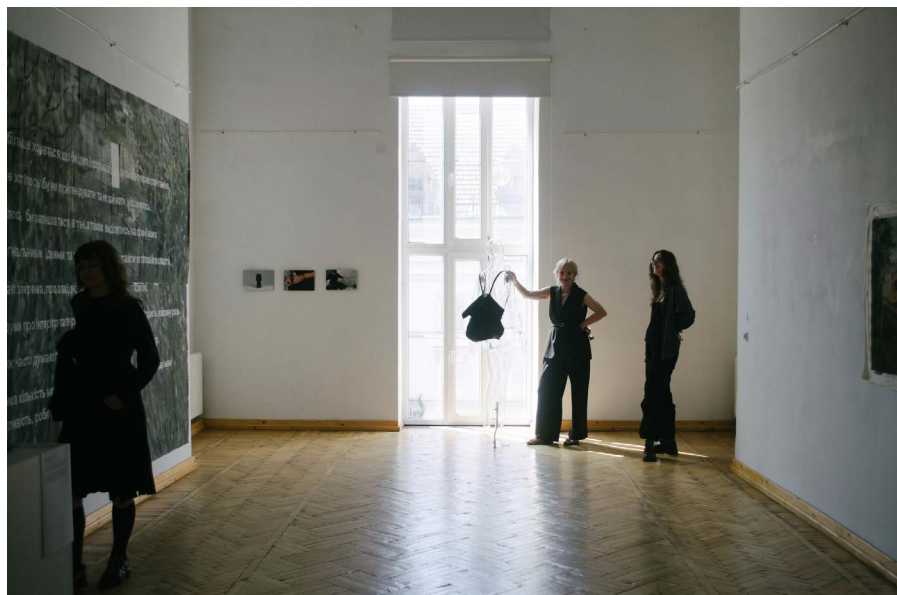
Рюкзак (2012)

Євген Самборський

об'єкт, фото, знайдені матеріали

В 2012 році художник працював на 7-й Берлінській бієнале, яка проходила у старій церкві Святої Єлизавети. На той момент будівля давно не функціонувала як храм та була перетворена на мистецьку локацію. В один з днів бієнале звідти вкрали рюкзак Самборського. Під час пошуків художник серед покинутих речей в закутках церкви знайшов старе церковне вбрання та пошив з нього новий рюкзак. В мистецькій практиці Самборському йдеться про те, аби переробляти те, що втратило значення, а не постійно продукувати нове.

Пейзаж з описом (2016)

Євген Самборський

акрил на папері

- НАЗВА ПЕЙЗАЖ З ОПИСИ НА НЬОМУ.

- ТЕХНИКА: ЖИВОПИС АКРИЛСОВИРО-ВАКЕОЮ НА РОБОТАХ СТУДЕНТІВ

- ІСТИНА І МАСТЕЦТВО: НЕ ІСТИНА, ЗАЧАЙОМОСЬ ТАМ

- РОЗМІР: 250 Х 375 СМ

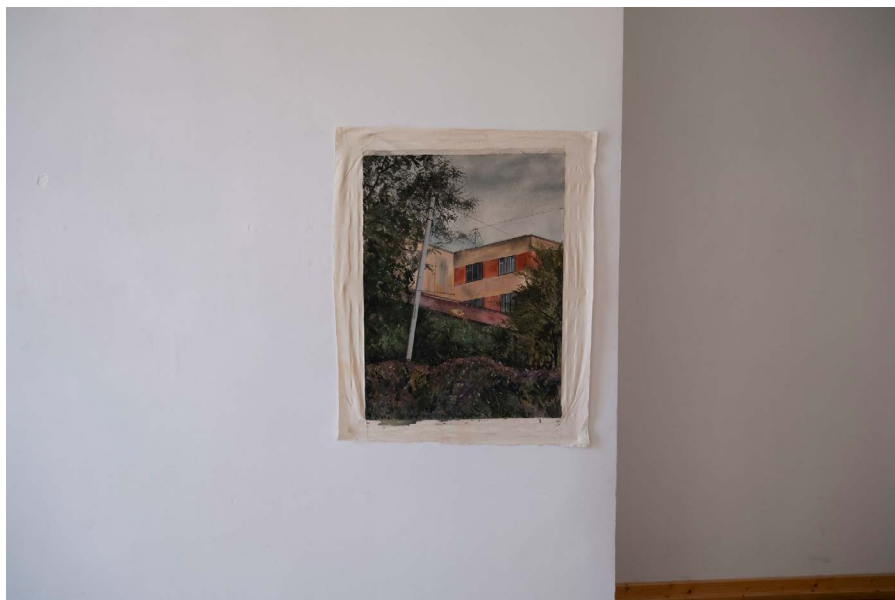
- АНТОЛОГІЯ ВІСІ СМІЛОСЛОВІВ

- 2018 РІК

Художня школа (2017)

Євген Самборський

акрил на полотні

П'ять хвилин кожного дня (2003-2004)

Євген Самборський

папір, олівець, маркер, фломастер, акварель, гелева ручка

Метою роботи було дослідження власної відповідальності та любові до мистецтва. Кожного дня без виключень Самборський замальовував графікою кілька клітинок. Експеримент закінчився, коли аркуш був заповнений.

В цьому виставковому проєкті робота сперта на камінь з Бистриці, який влітку 2023 року знайшла студентка Франківської школи сучасного мистецтва фра фра фра Ольга Новак, використала для своєї випускної роботи та потім залишила в Асортиментній кімнаті. З цього часу камінь регулярно стає частиною різних експозицій та воркшопів.

Без назви (2020-, work-in-progress)

Євген Самборський

акрил на полотні

Без назви (2022-, work-in-progress)

Євген Самборський

акрил на полотні

Без назви (2013)

Євген Самборський

акрил на плакатах

Дві роботи з серії, в якій художник замальовував плакати живописом, реагуючи на засмічення міського простору рекламою. Художник планував розвішувати ці плакати по місту, але цього не було реалізовано. Разом з тим, «замість реклами - мистецтво» звучить як релевантний заклик і 12 років потому.

Без назви (2019-, work-in-progress)

Євген Самборський

акрил на полотні

*Фотографії в цьому розділі:
Анастасія Червонецька,
Тарас Теліщак*

КУРАТОРСЬКИЙ ТЕКСТ ВИСТАВКИ

«МІСЦЕ ДЛЯ ПОВЕРНЕННЯ»

У ВАГАБУНДО

Альона Каравай, Ярема Малащук, Станіслав Туріна

В червні в Івано-Франківську відкривається три виставки Євгена Самборського з серії “Місце повернення”. Це — друга з них. Вона проведе заростями пам’яті та франківським доріжками, свідомо змішуючи завершене та work-in-progress. Врешті решт, в житті не дуже є завершених історій та етапів, але є достатньо повертань по колу.

* Повернення чи неповернення додому, повернення до цивільного життя, повернення до мирного життя, повернення до розмови, повернення культурних цінностей та територій. Повернення з війни. Бажання свого повернення, зазіхання на повернення іншого. Повернення — це й про повернення погляду назад, ретроспектива — це повернення. Ми пропонуємо поглянути на те, що можна було б назвати «недавнім минулим», — на щось що ще не встигло стати написаною історією, а лише збереглось в пам’яті, неначе тимчасовий відбиток.

** «Починалося, мабуть, з лісу. Лісу у горах, на горах, там ще були схили, прірви, верхи і гущавини. Ідучи лісом, розходячись у різні боки, намагалися підтримувати звуковий контакт, перегукуватися, аби не розгубитися. Всілякі ого-го-го! та інші трембітоподібно вимовлені заклики дозволяли чути у безпеці, коли мало не луною отримував сигнал у відповідь. Тоді власне почалася ця гра уяви, ця уявна візуалізація звучання. Знаючи топографію лісу, знаючи манери тіла того, хто закликає

або відкликається, можна собі уявити, в якому саме місці той хтось перебуває. Відповідно зрозумілим ставало те, як він рухається, перебуваючи саме у тому місці. Наступний перегук вже вказував на те, куди той хтось переміщається. А ти ж знаєш усі дерева, урвища, ожинові зарості, потічки, кам'янисті зсуви і чуєш, не чуючи, що діється з тим тілом, яке подає сигнали присутності. Знаєш, скільки часу потрібно його ногам, щоби від того вигуку зійти до місця, де спинився на очікування.» (Тарас Прохасько, 2023)

27.06.2025

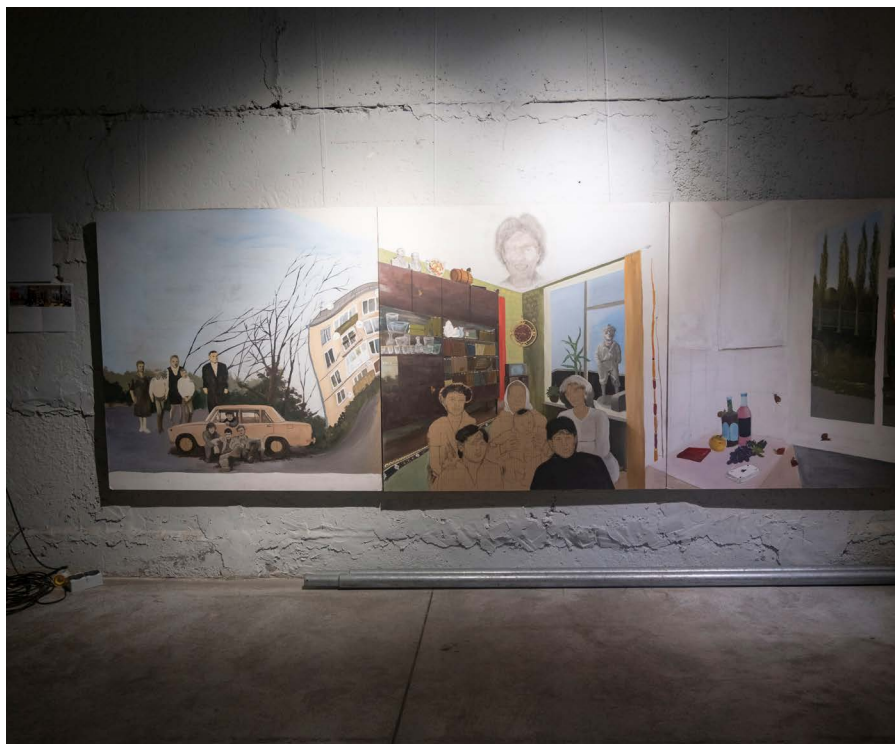
Крихівецька 75 (2008)
Євген Самборський

Акрил на фанері

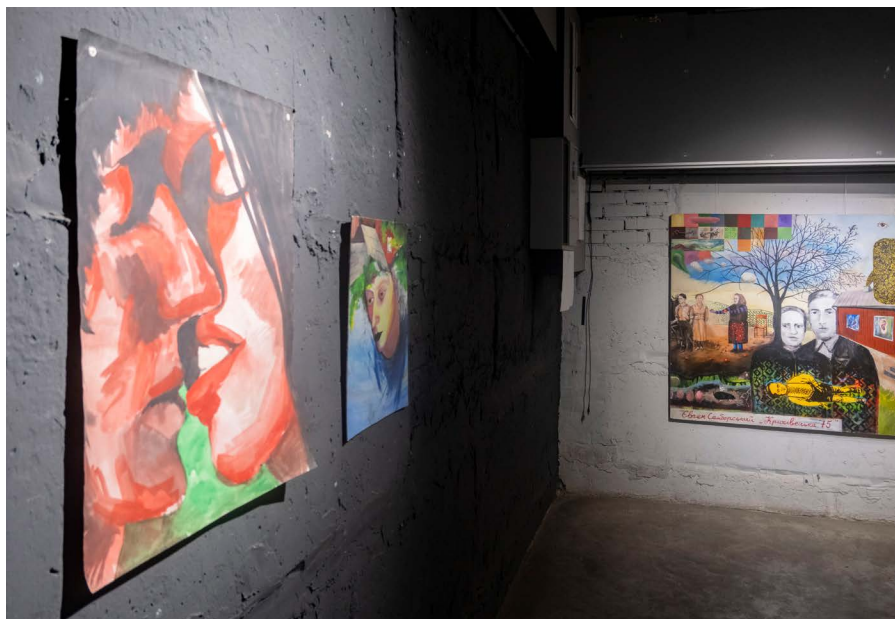
Бельведерська 53 (2015-, work-in-progress)
Євген Самборський

Акрил на фанері

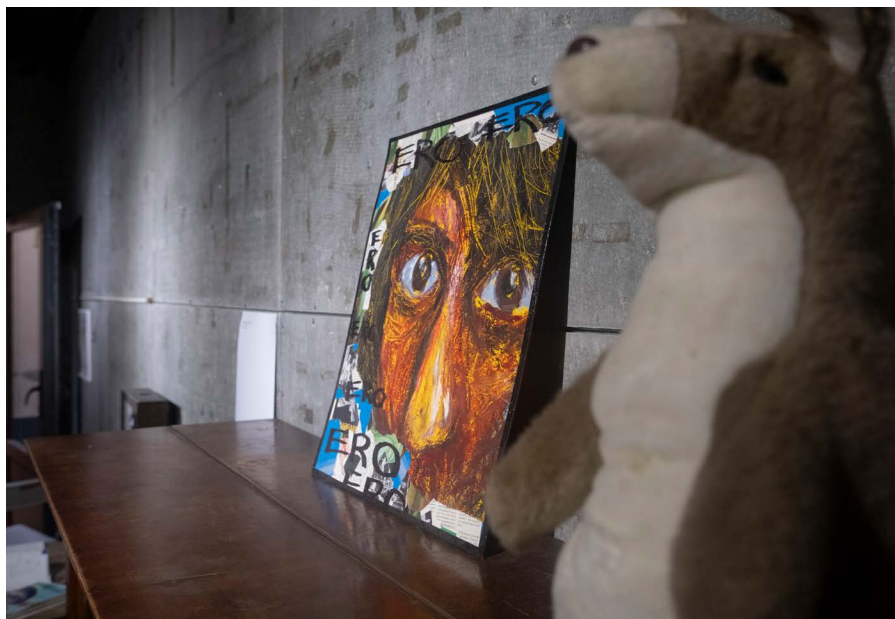
Поцілунок (2002)
Євген Самборський

Акрил на папері

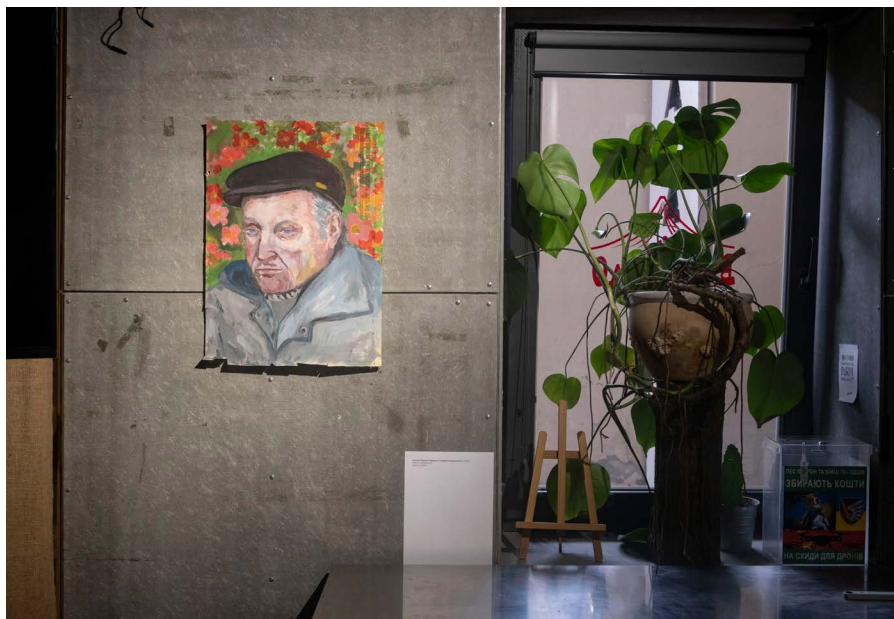
Еро-портрет (2003)
Євген Самборський

Акрил на фанері

Портрет Василя Парфана (ПандайтеПаруКопійок) (2006)
Євген Самборський

Акрил на газеті

Вибрані живописні роботи (2005-2017)

Євген Самборський

Олія та акрил на полотні

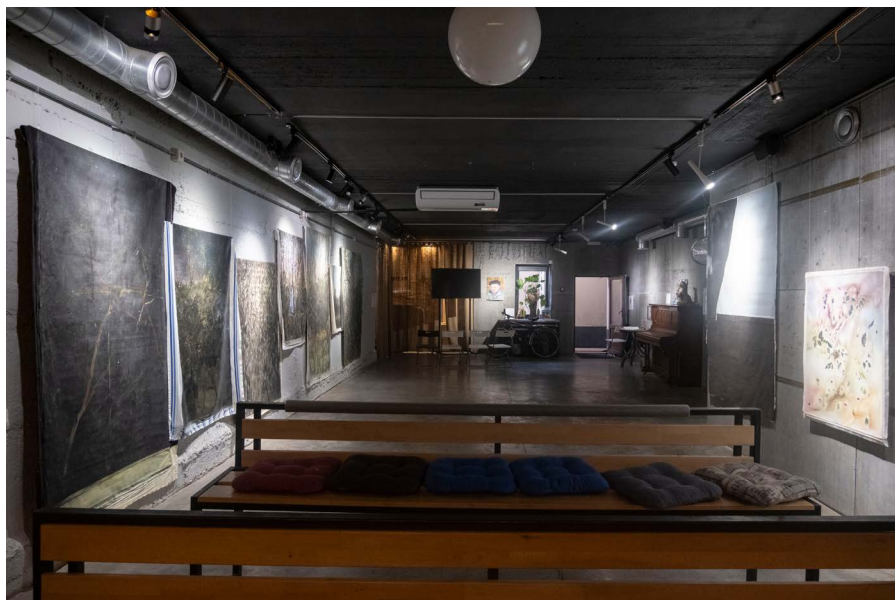

Співжиття/Франківськ (2019)

Євген Самборський

Відео, 14:39

Створено в рамках фестивалю «Сеанс Міського Сканування», 2019
Місце стає для нас знаковим, якщо там, з нами, трапляється певна
пригода.

Фотографії в цьому розділі:
Анастасія Червонецька,
Тарас Теліщак

КУРАТОРСЬКИЙ ТЕКСТ ВИСТАВКИ «МІСЦЕ ДЛЯ ПОВЕРНЕННЯ» В АСОРТИМЕНТНІЙ КІМНАТІ

Альона Каравай, Ярема Малащук, Станіслав Туріна

В червні в Івано-Франківську відкривається три виставки Євгена Самборського з серії «Місце повернення». Це — третя з них. Тут ми запрошуємо в підвалини снів та спогадів. Тут ми найближче наближаємось до інтимного простору та зони крихкості, тож будьте уважні.

* Повернення чи неповернення додому, повернення до цивільного життя, повернення до мирного життя, повернення до розмови, повернення культурних цінностей та територій. Повернення з війни. Бажання свого повернення, зазіхання на повернення іншого. Повернення — це й про повернення погляду назад, ретроспектива — це повернення. Ми пропонуємо поглянути на те, що можна було б назвати «недавнім минулим», — на щось що ще не встигло стати написаною історією, а лише збереглося в пам'яті, неначе тимчасовий відбиток.

Місце для повернення (в лапках та без лапок) розгортається поза ретроспективною логікою, тому багато проєктів залишає «поза кадром». Нам важливо підсвітити саму суть пошуків Євгена Самборського. Тут — у розмові з Самборським, але без його втручання чи керування автора — ми маємо нагоду зустріти Євгена з ним же самим. В такому ситуативному — але не випадковому — кураторському колективі ми, за словами Жені, «занурюємось в матрицю» або ж, за його ж словами, ненадовго беремо його іграшки, аби погратися ними по-своєму. Зазвичай, Самборський інтенсивно долучався до експозиції-

йних рішень своїх робіт, але в цьому випадку він в чомусь (але не у всьому) делегує свій голос нам. «Нам» означає не лише кураторську групу, але й всіх мешканців та гостей міста Івано-Франківськ, які повертають роботи Самборського та інтегрують їх в цю виставку.

Окрім зустрічі автора з самим собою різних періодів та етапів, в цих кімнатах можна знайти спробу ревізії — тієї форми ревізії творів мистецтва, яка неможлива в комп'ютерах та записниках дослідниць та дослідників, а відбувається лише в експонуванні та зустрічі з глядачем.

28.06.2025

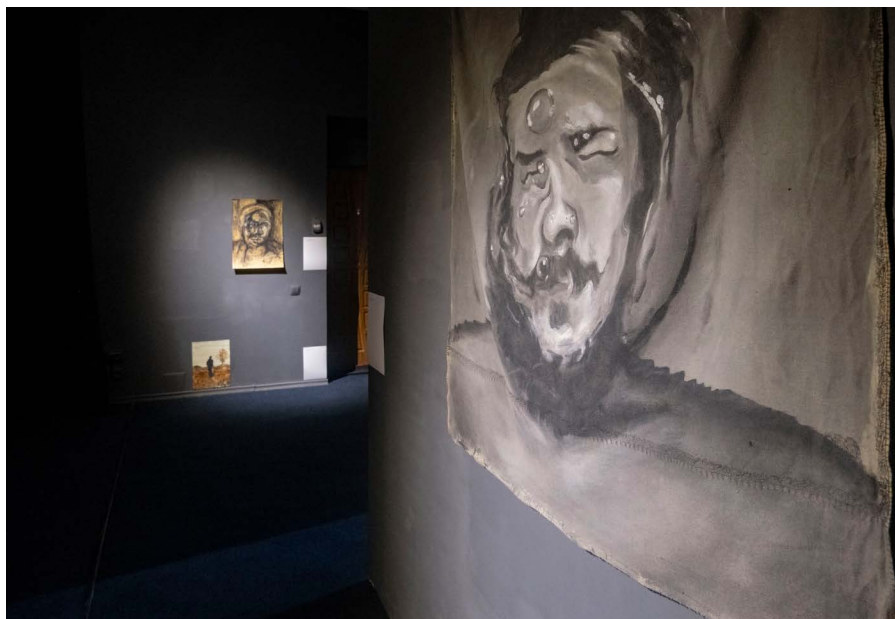

Автопортрет/Вихід (2017)

Євген Самборський

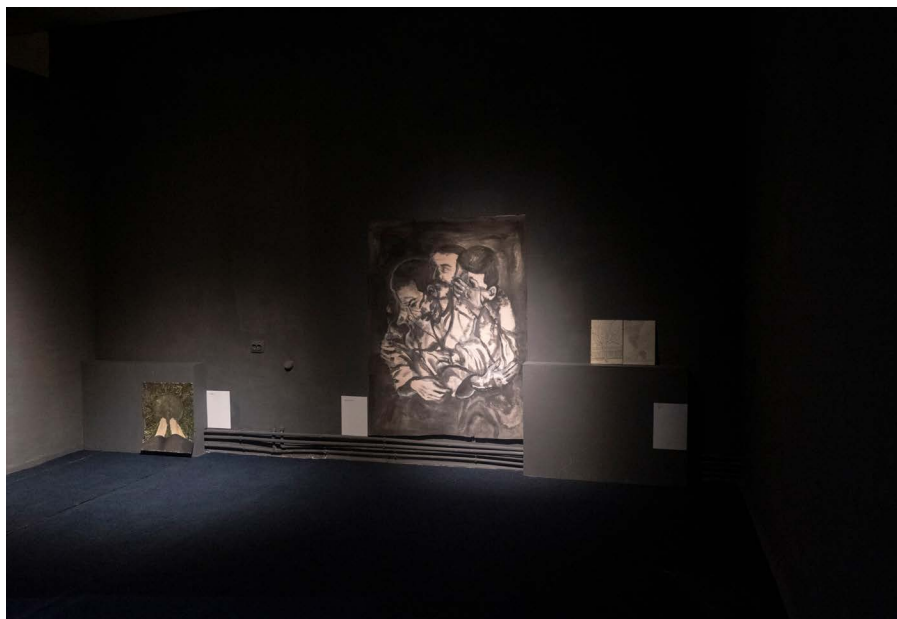
Акрил на полотні

Автопортрет в процесі роботи (2017)

Євген Самборський

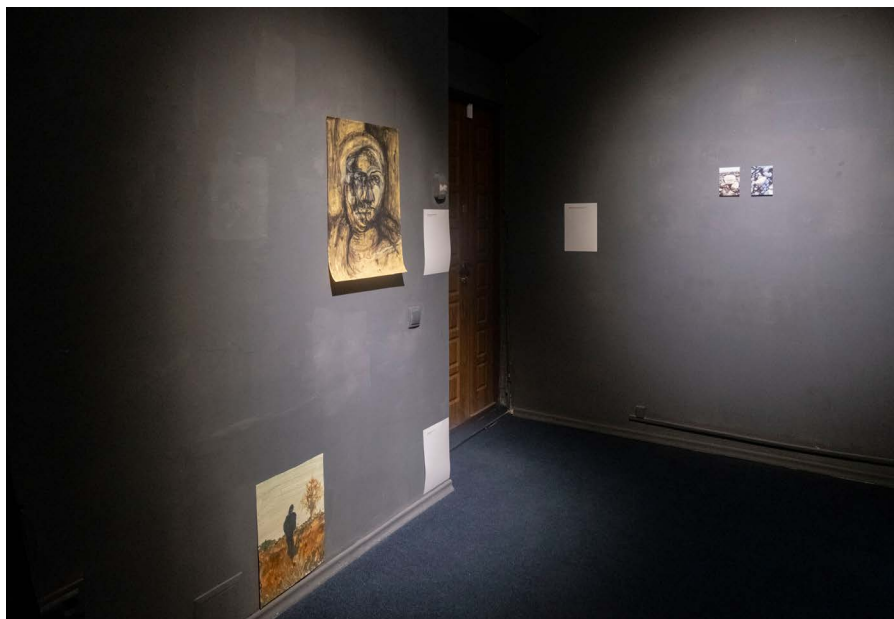
Акрил на полотні

Автопортрет/Вихід (2015-16)

Євген Самборський

Акрил на папері

З історії прабабці (2014)
Євген Самборський

Акрил на папері

Я тут (2012)

Євген Самборський

Акрил на папері

Каміння (2015)

Євген Самборський

Акрил на папері

Автопортрет перед пейзажем (2017)
Євген Самборський

Акрил на папері

Без назви (2016)

Євген Самборський

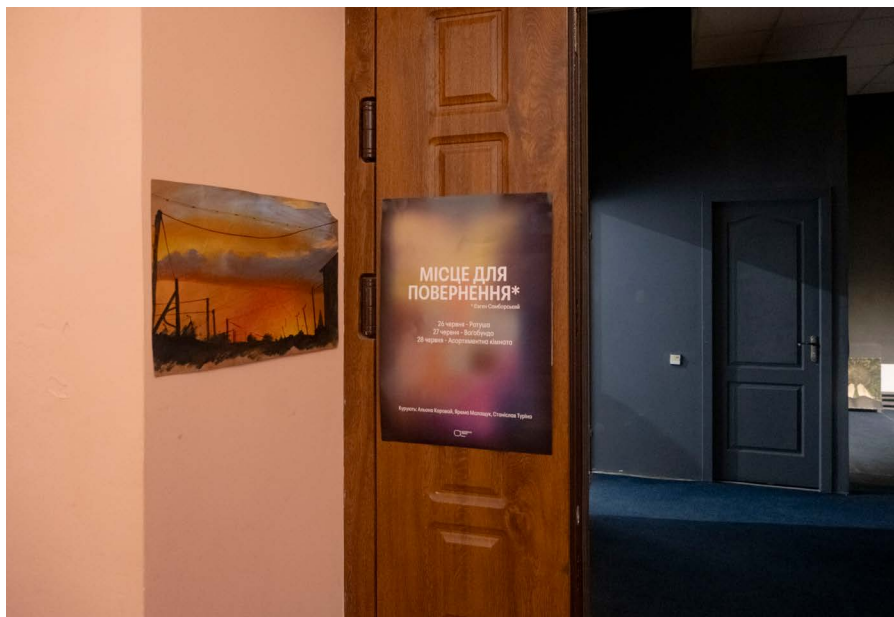
Розмальоване фото з сімейного архіву Олександра Самборського

Пейзаж біля дому (2003)

Євген Самборський

Олія на картоні

Без назви (2022-, work-in-progress)

Євген Самборський

Олія на нейлоні

Робота, яку художник вважає незавершеною і називає «підмальовкою». Куратор(к)и експонують її як таку, яка може вважатись завершеною.

Без назви (2009)

Відео

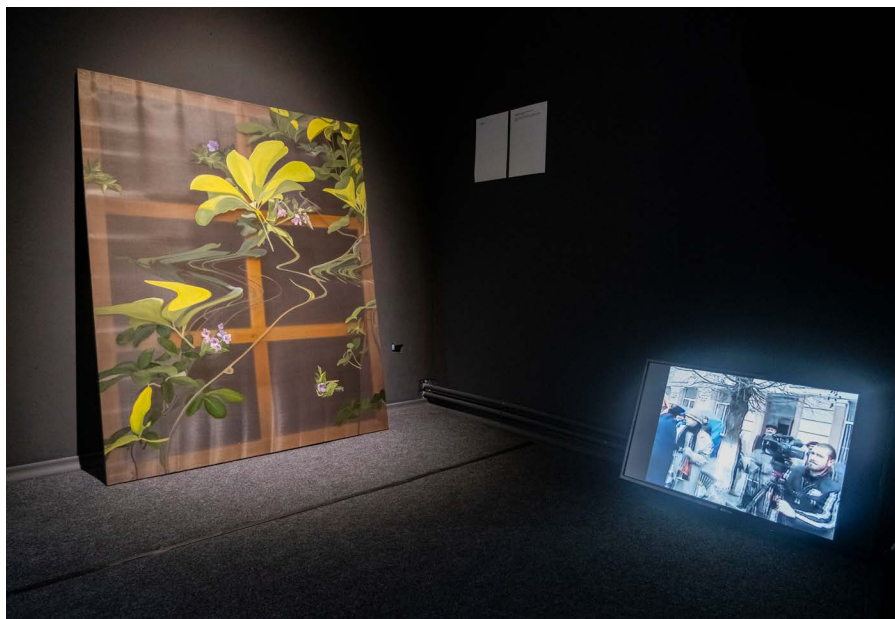
Відео вперше демонструється як мистецька робота, раніше існувало як частина персонального архіву. Запис знайдено під час підготовки до виставки та роботи з архівними матеріалами художника, які залишились в Івано-Франківську. Пряма мова Євгена Самборського:

“Франшиза проводить це 2009 мене проводжають за кордон!!! в Варшаву, на першу Гауде Полонію

Роботи там де час зафіксований на листку і на камені. Про те що художник завжди намагається зловити час, дух часу, актуальність. То я в такий іронічний трохи дзен-буддистський спосіб його зловив і показав)

[26.06.25, 02:45:05] Женя Самборський: Це реакція на саме бажання «митця»

[26.06.25, 02:45:29] Женя Самборський: Бути актуальним, тут і тепер”

*Фотографії в цьому розділі:
Анастасія Червонецька,
Тарас Теліщак*

ПРО ЩО МОВЧИТЬ «МІСЦЕ ДЛЯ ПОВЕРНЕННЯ»

Ася Цісар

*Текст вперше опублікований
онлайн медіа post impreza
22.07.2025*

«Місце для повернення» — можливо, найкраща виставка, яку я бачила цього року. Якби в Україні існували премії для кураторів, я точно хотіла б знайти її у списку номінантів. Не через важливість теми чи ім'я художника, передусім через кураторську майстерність — не так вже й просто зробити відсутність відчутною на дотик, змусити мовчання говорити (мовчати?) саме за себе. І тут (пожаліюся) у людини, яка взялася про цю виставку писати, виникає проблема – як вхопити це словами? Як будувати діалог з мовчанням? Залишена з ним сам на сам у виставковій залі, я, здається, не маю іншого виходу, окрім як дати мовчанню висловитися.

Останні місяці офіс Асортиментної кімнати був заставлений сотнями (за відчуттями, тисячами) робіт Євгена Самборського (чоловіка, художника, «блудного сина» івано-франківського мистецтва).

Найбільше ці роботи нагадували мурах, у яких забрали королеву, — розгублені, ніби позбавлені сенсу — їм були потрібні люди, щоб жити і хоча б у спогляданні віднайти свій сенс. Цей забутий мурашник команда Асортиментної кімнати (незалежної мистецької інституції) розрила у будинку батьків Євгена на околиці Івано-Франківська. Руками Альони, Олі й Віти ці роботи діставалися з горища, переміщалися по драбинах і сходах. Руки Альони, Яни і Даші, розгортали кожну з цих робіт, звільняли їх від пилу і стрейч-плівки, описували, фотографували, тижнями перекладали їх фрагменти у пошуках зв'язків і сенсів.

«Роботи живуть на виставках», — сказав Стас Туріна, (чоловік, художник, «виїзний») співкуратор виставки «Місце для повернення». Але на виставці ці роботи можна було б діставати з музейних колекцій, з прохолодних і темних підвальних приміщень, де кожній роботі виділено своє місце і архівна папка, де живопис не лежить на підлозі згорнутий рулонами, без підрамників, підписів і дат. Але ані у Франківську, ані в усій Україні для сучасного мистецтва немає такого музею.

Я споглядала за жінками, які опікували ці осиротілі полотна, віддалено чула біль їхнього автора на іншому кінці континенту.

Це важлива виставка — масштабна ретроспектива на три локації у місті, де Євген Самборський народився; місті, де він став художником, і де доклав стільки зусиль, аби місце для художника тут було.

Але бути тут і працювати над цією виставкою Євген не може. «Не хоче», — принагідно поправляє мене співрозмовник. Я посміхаюся, не тому, що погоджуюсь, а тому, що привілей — концепт настільки ж дискримінаційний, наскільки іронічний. Звинуватити у ньому так само легко, як не помітити його за собою. Зрештою, мої документи, як і документи мого співрозмовника, дозволяють нам без остраху ходити по вулицях цієї країни.

«Місце для повернення» — не перша виставка робіт художника, який виїхав з України після лютого 2022 року. Але перша, яка говорить про це відкрито наскільки це можливо. «Євген зараз у Лондоні», — промовляє на першому відкритті Альона Каравай (жінка, кураторка, виїхала закордон і повернулася в Україну після початку війни у 2014 році) співкураторка виставки «Місце для повернення». «З 2022 року художник живе і працює в Лондоні», — говорить Альона на відкриттях двох наступних виставок. «Рік чи два тому, це був би скандал, а зараз — не така вже й провокація», — продовжує мій співрозмовник. І тут я, напевно, погоджуюся. Імена художників (чоловіків), які «поїхали і не повернулися», є майже на кожній українській виставці. Ці імена також представляють країну на

найважливіших бієнале, зокрема у складі національних павільйонів. Просто ніхто не акцентує на цьому публічну увагу — спільнота обмінюється дотепами, широка публіка буде просто милуватися мистецтвом.

«Це не скандал» не тому, що проблеми немає, «це не скандал», бо ми знайшли комфортну форму про це мовчати.

Немає статистики тих, хто поїхав. І серед художників (кураторів, працівників культури) і серед художниць (кураторок, працівниць культури), ми не знаємо точної цифри. Так само невідомо, який це відсоток від загальної кількості людей, що працюють у сучасному мистецтві. Ми не знаємо, скільки після лютого 2022 повернулося, і ми не знаємо скільки пішло на фронт. Спроба скласти такий список несе подвійний ризик: а) виглядатиме як «полювання на відьом»; б) спровокує ще проблематичніше питання — як знати, що ми врахували насправді «всіх», а не лише тих, хто є для нас видимим? Але ігнорування проблеми не призводить до її рішення. У мовчанні утворюються лакуни і вузли — «я поїхала через війну» сприймається з розумінням, «я повернулася (повернувся)» — перетворюється на героїчну складову соціального капіталу, коли деталі цього повернення замовчуються (хтось (вона) могла не знайти простору для реалізації закордоном, а хтось (він) врешті дочекався народження третьої дитини). Люди йдуть у військо добровільно, інших пакують у буси примусово. Мовчання навертається на ієрархію кутів і протиріч. «Ті, хто поїхали і не повернулись» (чоловіки), у більшості випадків їхали з дозволу держави представляти цю державу, робити щось на її користь, а це означає мінімум дві речі: 1) на державному кордоні з ними віталися, а не стріляли у лісі в спину (ієрархії протиріч і привілеїв); 2) держава визнала їх «достатньо» важливими для того, щоб представляти себе на міжнародній арені, бути агентами її інтересів, але, очевидно, не «достатньо» важливими для того, аби забронювати їхнє життя після повернення (на відміну від, наприклад, футболістів приватних клубів). Протиріччя пояснюються (виправдовуються) ступенем «суспільної користі» (як її міряти — ще один об'єкт мов-

чання), бо війна (і це правда, і тут якраз суспільство консенсусу досягло) означає поступатися особистими інтересами на користь суспільних, адже успіх спільної справи є гарантією особистого виживання.

Логічне коло замкнулося. На його кінці ми опинилися в точці, з якої починали, але тепер нас ще й гнітить звалище (врешті?) названих протиріч. Можливо, тому куратори «Місця для повернення» свідомо все це не озвучують. Тут мовчання стає актом турботи — ми (куратори) підемо так далеко, як ви (спільнота) готові зайти. Слова Альони на відкритті — запрошення до розмови. Але запрошення — це теж запит на зусилля того, хто поряд.

Питання «тих, хто не повернувся» куратори нанижують на нитку розмови, що зрештою триває набагато довше за цю війну, розмову про «художника», «спільноту» і «місце». Чи мають вони зобов'язання одне перед одним? Де точка, коли ми вважаємо борг художника перед місцем-містом-країною сплаченим? Чи такий борг взагалі існує? І чи має місце зобов'язання перед тим, кого там більше нема?

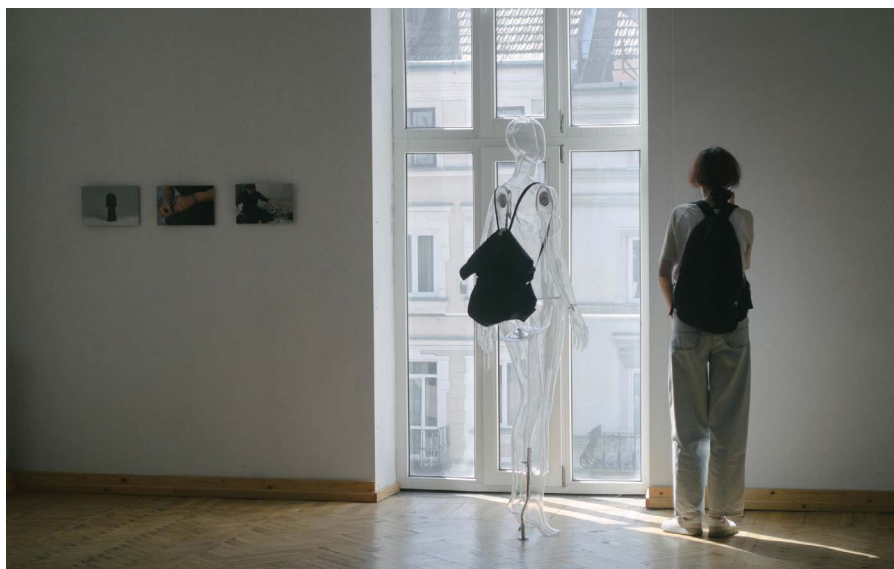
«Місце для повернення» насправді є однією виставкою, розділеною на три простори: Краєзнавчий музей у ратуші, Ваґабундо і саму Асортиментну кімнату. Кожна з цих точок не є випадковою, радше навпаки — вони є сенсоутворюючою рамкою для робіт, що демонструються.

Частина у ратуші розповідає історію Євгена Самборського у Франківську чи, може, Франківська в історії Самборського. Тут зібрані роботи, які, на думку кураторів, могли б бути частиною колекції міського музею — художнього чи краєзнавчого. Це невинне «могли б» колить очі — мені і тим представникам спільноти, що прийшли на відкриття (чи варто пояснювати?). Музей гостить виставку, яка буквально словами проголошує — через брак коштів на матеріали Самборський склеював полотна з малюнків інших студентів худфаку і малював на їх звороті. Мені цікаво, чи вважає музей це й своєю проблемою? В одній з таких робіт куратори запрошують художницю Інгу Леві відновити втрачений фрагмент. Цей фрагмент вони ставлять поряд з роботою, залишаючи видимою прогалину в основному полотні. Мені цікаво, чи музей зчитує цей жест? Чи вважає своєю відповідальністю мистецтво, про яке нікому піклуватись? І врешті (чи варто пояснювати?) найболючіше — чи муніципальний музей вважає себе частиною розмови про місце, яке відсутнє? Чи розуміє це «могло б бути» як питання звернене до себе? Ще одне запрошення і ще одна розмова дзвінкого мовчання. Це «могло б» (якщо чесно, «мало б»). Десь тут, у стінах муніципальних і державних музеїв, мало б знайтися місце для сучасних художників.

Частина виставки у Ваґабундо — незалежному мистецькому просторі, створеному художниками самими для себе — це розповідь про зв'язки всередині мистецької спільноти Франківська, і ця розповідь — хащі. Буквально. Простір виставки складають дві стіни — на одній суцільна смуга живопису, що зображує хащі — забуті частини міського ландшафту; на іншій стіні висять так звані «підмальовки» — незавершені роботи, проби, частинки недоказаних думок. І тут я ще раз аплодую кураторам — як можна так точно з робіт

одного художника скласти портрет незалежного мистецтва у місті. Бо у логічному ланцюжку «спільнота» — «зв'язки» — «місце» — «розповідь», саме «розповідь» є відсутньою. Замість неї окремі частинки, проби, фрагменти і недосказані думки. Цей візуальний ряд, де живопис висить так щільно, що забирає майже весь простір, різко контрастує з пустотою виставки у ратуші, ніби нашаровує нові питання про диспропорцію цього розподілу — як багато ця спільнота під землею (Вагабундо — це буквально підземний перехід) може у собі нести, допоки стіни муніципальних і державних музеїв залишаються порожніми? І врешті хаші. Для мене (жінки, яка до повномасштабного жила закордоном і хотіла б повернутися у Харків, але через страх 2 роки живе і працює у Івано-Франківську) саме хаші стали головним образом чи підсумком моїх несподіваних проб розібратися у франківському мистецтві. Мистецтві, яке сталося не завдяки офіційній культурі, зусиллям влади чи міста, а тому, що всі вони недогледіли. Мистецтві, яке живе у забутих людьми шматках міського ландшафту.

Саме недоглянутість утворює його самодостатню екологічну систему, адже тут проростає лише те, що вже сховане у цій землі і те, що сюди нанесли вітром.

У цьому його сила і головна вразливість — воно квітне самостійно, своїм диким, не зрозумілим для муніципальної влади цвітом, аж доки комусь не спаде на думку засадити пусте для них місце туями або, може, збудувати готель. І тоді доведеться шукати місце ще більш забуте і ще більш нікому не потрібне. Знову і знову будувати все з нуля. Десь в цій метафорі теж є художник, конкретно у цій виставці — Євген Самборський. Він виростає у цих хащах, проблематизує і осмислює їх у своїх роботах, задається справедливим питанням — чи це є цінністю? І чиїм обов'язком за відсутності художника у колі «знову і знову» є ці роботи берегти?

Частина виставки у Асортиментній кімнаті відкривається пустими стінами. Це не відповідь на попередні питання, але нове запрошення до розмови. У 2018 році у галереї «ЧЕЧ» (незалежна галерея, створена художниками, закрилась у 2020) Євген Самборський безкоштовно роздав кілька тисяч (!) своїх робіт усім охочим — жест та дія художника в сторону місця. У 2025 куратори запрошують містян, у яких є роботи, отримані на акції в «ЧЕЧ», тимчасово повернути їх в галерею на час виставки, тобто скласти виставку разом, — запрошення до дії місця в сторону художника. Це докладання спільного зусилля зі сторони глядачів, спільноти і місця, продовжується у іншій залі, де на підлозі лежать кількадесят метрові сувої тканини, набагато більші за саму кімнату, тож, аби побачити роботу, мінімум дві людини мають скоординувати свої дії, аби розгортати цей сувой з одного боку і одночасно згорнути з іншого. Це напевно найкрасивіший спосіб сказати, що існування місця є справою спільних зусиль.

Куратори стукали тричі — кожна локація, кожне відкриття були запрошенням до розмови. І мовчання у відповідь ніби ставало ще одним елементом експозиції. На першому відкритті від спільноти пролунало одне єдине питання: що про виставку каже сам Євген? У відповідь пояснення: «Місце для повернення» — це не послання, яке Євген Самборський передає з Лондона до України чи Івано-Франківська. Куратори

консультувалися з Євгеном, були з ним на постійному зв'язку, але пряма мова Євгена тут відсутня навмисно — якщо почути її здається важливим, ви можете написати йому самі.

Виставка є саме кураторським висловлюванням, і воно виходить з контексту місця. Відсутність Євгена Самборського у цьому місті й у цій країні — це саме та майстерно експонована, поставлена у центр «відсутність», матеріальна не менше за будь-який присутній об'єкт. Тут важливо підкреслити (не знаю, наскільки мені це вдалося у тексті) — ця виставка жодним чином не інструменталізує Євгена, він тут не «повчальний приклад» і не «ілюстрація до проблеми». Виставка складається з архівних робіт, створених до повномасштабного і залишених художником у Франківську. «Місце для повернення» — це дуже вдумливе, дуже емпатійне запрошення до розмови про те, що робити і як виставляти мистецтво, залишене місцю, коли сам художник відсутній?

Куратори стукали тричі і лише третій стук отримав подобу відповіді — на третьому відкритті розмову врешті було привідкрито, але точно не достатньо, точно не завершено. Я споглядала за всім цим і злилася, звинувачувала місце у безпам'ятстві, адже хіба так може бути, що на виставку настільки важливого для місця художника приходить кілька десятків, а не сотень людей? А потім дівчина на ім'я Настя звернула мою увагу на очевидність — ті, хто міг би говорити, пам'ятати, дивитися, бути частиною цієї розмови, теж поїхав. Хтось на захід, хтось на південь і схід.

Їхні голоси теж відсутні і питання не менш болюче — чи треба опікувати місце для їх повернення? І чи хочемо ми будувати ієрархію тих, для кого це місце берегти?

На кінець скажу річ крамольну, річ аж зовсім не таку турботливу і емпатійну, як ця виставка, але зрештою і весь цей текст є моєю власною і повною відповідальністю — він не репрезентує ані голос кураторів, ані голос Євгена Самборського. Болюча річ така: залишитися на місці — не бути на сході, півдні чи заході — це

теж привілей, і передусім він полягає у змозі бути, мати не лише голос, але і легітимність присутності у розмові. І поки що цей привілей залишає для нас невидимим те, як відсутність міста, держави, системи офіційного мистецтва у розмові зіштовхує лобами людей у надзвичайно вразливому, залежному становищі. У мовчанні ми будуємо ієрархії цих вразливостей замість розмови про те, як це подолати чи хоча б спроби ці вразливості назвати. Привілей залишитись, привілей бути у розмові присутнім іде з відповідальністю (знаю, сама питаю, скільки ще відповідальності на незалежне мистецтво можна покладати). Але лише ті, хто залишився, можуть будувати платформи для голосу тих, кого нема.

Текст для post impreza
липень 2025

Фото: Анастасія Червонецька

Місце для повернення Документація виставки:
Асортиментна кімната; Івано-Франківськ, 2025. — 88 с.

Художник: Євген Самборський

Куратор(к)и: Альона Каравай, Ярема Малащук, Станіслав Туріна

Продакшн: Яна Гутів, Вікторія Кулигіна, Дар'я Христинюк, Антон Хоменко

Тексти: Станіслав Туріна, Альона Каравай, Ася Цісар

Окрема подяка: Інга Леві, Анатолій Звіжинський, Всеволод Бажалук, Галина Беднарчик

Дизайн афіш для виставок та верстка документації:
Ярослава Ковальчук

Документацію зібрали: Марія Агісян, Дар'я Христинюк

